Josipa Alviž

Kada kopija postane baština

MAGDALENA GETALDIĆ, *Povijest zbirki sadrenih odljeva antičke skulpture Gliptoteke Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u europskom kontekstu*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2024., 394 str.

ISBN 9789533476049

Povijest
zbirki sadrenih odljeva
antičke skulpture
Gliptoteke Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti u europskom kontekstu
The history of the Collections of Plaster Casts of Antique Sculptures
of the Glyptotheque of the Croatian Academy of Sciences and Arts in the European Context
MAGDALENA GETALDIĆ

Što danas znači kopirati skulpturalno djelo? Pitanje kojim se još donedavno ponajprije bavila povijest umjetnosti i muzeologija postalo je iznova aktualno u vremenu 3D skeniranja i ispisa. Tehnologije koje omogućuju precizno bilježenje trodimenzijskog oblika, izradu njegovih reprodukcija te rekonstrukciju oštećenih ili fizički razdvojenih dijelova skulpture na svojevrstan način nastavljaju ono što su nekoć omogućavali kalupi i sadreni odljevi. Razlika je, dakako, u tehnologiji izrade, no temeljno pitanje ostaje slično: Što se događa s našim odnosom prema umjetničkom djelu kada nije riječ o jedinstvenom izvorniku, nego o njegovoj reprodukciji?

Upravo se na toj napetosti između izvornika i kopije čita knjiga Magdalene Getaldić *Povijest zbirki sadrenih odljeva antičke skulpture Gliptoteke Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u europskom kontekstu*. Objavljena 2024. godine u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga donosi prvi cjelovit prikaz zagrebačke zbirke antičkih sadrenih odljeva te jedan dugo zanemaren segment hrvatske kulturne baštine smješta u širi europski i povijesni kontekst. Autorica pritom odljev ne promatra kao puku, manje vrijednu zamjenu za original, već pokazuje da on ima vlastitu povijest – povijest nastanka, tehnologije, uporabe, recepcije i muzealizacije. Kao dugogodišnja kustosica i voditeljica zbirki sadrenih odljeva Gliptoteke HAZU, Magdalena Getaldić temu je sadrenih odljeva znanstveno-istraživački obradila u doktorskoj disertaciji *Zbirke sadrenih odljeva antičkih*

i srednjovjekovnih spomenika Gliptoteke HAZU u europskom kontekstu, koju je obranila 2021. godine na Sveučilištu u Zadru. Knjiga objavljena 2024. godine može se zato promatrati kao nastavak i nadogradnja njezinih višegodišnjih istraživanja, koja su u monografskom izdanju dobila cjelovitije i reprezentativno oblikovanje te su tako znanstvena saznanja o zbirci učinila dostupnima stručnoj i široj kulturnoj javnosti.

Jedan od temeljnih doprinosa monografije proizlazi iz promijenjenog odnosa prema sadrenim odljevima kao manje vrijednim kopijama. Umjesto da ih promatra isključivo kao zamjenu za izvorno djelo, autorica analizirane primjere sagledava kao predmete s vlastitom poviješću, funkcijom i vrijednošću. Da bi se razumjela važnost zagrebačke zbirke, Magdalena Getaldić na temelju opsežnog uvida u relevantnu literaturu prvu tematsku cjelinu knjige posvećuje rekonstrukciji duge i složene povijesti sadrenih odljeva. Autorica jasno i sustavno pokazuje kako su u antici kalupi i sadreni odljevi imali sasvim praktičnu funkciju kao važan dio proizvodnog procesa u kiparskim radionicama, omogućujući prijenos trodimenzijskih predložaka između udaljenih središta Rimskog Carstva. Bez njih bi bilo teško zamisliti razmjere kojima se grčki kiparski modeli šire rimskim svijetom. Od renesanse odljevi postaju važnim dijelom umjetničkih radionica i privatnih zbirki te simbol društvenog statusa, erudicije i humanističke kulture, da bi na tom tragu tijekom 18. i 19. stoljeća svoje mjesto našle u likovnim akademijama te sveučilišnim i muzejskim zbirkama. Zbirke

odljeva tada dobivaju gotovo enciklopedijsko značenje omogućujući da se na jednome mjestu uspoređuju djela koja se nalaze u različitim gradovima i zbirkama.

U tom pogledu autorica argumentirano pokazuje da se povijest sadrenih odljeva antičke skulpture ne može promatrati samo kao povijest jedne kiparske tehnike nego i kao važan segment povijesti obrazovanja, osobito u kontekstu razvoja studija klasične arheologije i povijesti umjetnosti te muzeja. Pritom ističe i važnost europskih kulturnih politika koje su imale odlučujući utjecaj na načine prikupljanja, razmjene, prezentacije i institucionalnog čuvanja sadrenih odljeva antičke skulpture. U 19. stoljeću odljevi su se tako smatrali gotovo ravnopravnima izvornim skulpturama, dok je u 20. stoljeću došlo do potpunog preokreta. Modernistička fascinacija originalnošću i jedinstvenošću umjetničkog djela te nepovjerenje prema reprodukciji doveli su do posvemašnjeg odbacivanja, zanemarivanja i uništavanja brojnih zbirki. Tek početkom 21. stoljeća počinje njihova sustavna revalorizacija, a odljevi se ponovno počinju promatrati kao predmeti s vlastitim životopisom, kao povijesna svjedočanstva recepcije antičke skulpture, a katkad i kao jedini tragovi izgubljenog ili promijenjenog stanja izvornoga skulpturalnog djela.

Autorica naglašava kako je takav pogled posebno važan kada je riječ o antičkoj skulpturi. Naime, odljev može dokumentirati izgled djela u određenom trenutku, omogućiti usporedbu različitih inačica skulpture ili pomoći u

rekonstrukciji cjeline skulpture čiji se ulomci nalaze u različitim institucijama. U tom smislu kopija ne mora biti suprotnost izvorniku. Ona može biti njegov produžetak, dokument njegova postojanja, ali i svjedočanstvo o načinu na koji je tijekom povijesti bio promatran i korišten.

Drugi važan tematski sloj knjige jest povijest same zagrebačke zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture. Autorica je ne prikazuje izolirano, nego kao dio velike europske mreže radionica, muzeja, akademija i kulturnih politika koje su tijekom 18. i osobito 19. stoljeća omogućile međunarodnu cirkulaciju sadrenih odljeva. U tom je kontekstu posebno važan Izidor Kršnjavi, koji pod utjecajem Bečke škole povijesti umjetnosti i europske muzejske prakse početkom 90-ih godina 19. stoljeća pokreće sustavno nabavljanje antičkih odljeva za Zagreb. Među najvažnijima su njegove narudžbe odljeva skulptura s Partenona iz londonske radionice Domenica Bruccianija, a potom i djela iz radionica u Rimu, Parizu, Berlinu, Münchenu, Kölnu i Beču. Autorica, međutim, pokazuje kako povijest te zbirke nije linearna. Kršnjavijev zamišljeni *Gyps Museum* nikada nije zaživio u obliku u kojem ga je zamislio – zbirka je nakon nekoliko godina podijeljena među različitim zagrebačkim institucijama, dio je odljeva oštećen, a pojedini su odljevi tijekom desetljeća izgubljeni. Važnu ulogu u njezinu ponovnom okupljanju imao je Antun Bauer, osnivač Gipsoteke 1937. godine, koji je upravo usporedbom s europskim zbirkama prepoznao potencijal zagrebačkog fundusa. Godine 1940. u Gipsoteku je pohranjena i

Kršnjavijeva zbirka antičkih odljeva, a nakon ulaska Gipsoteke u sastav Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1950. godine zbirka se dalje nadopunjuje i stručno obrađuje. Godine 1952. Gipsoteka je preimenovana u Gliptoteku, a pod tim nazivom djeluje i danas.

Važan korak u dostupnosti zbirke javnosti učinjen je i njezinom digitalizacijom. Projekt digitalizacije stalnih postava Gliptoteke vodila je upravo Magdalena Getaldić 2009. godine, a zbirka je 2011. godine predstavljena na repozitoriju Digitalne zbirke HAZU (DIZBI). Od 2013. godine digitalizirana je građa dostupna i na digitalnoj platformi Europeani, čime je zagrebačka zbirka uključena u europski digitalni prostor kulturne baštine. U kontekstu suvremenih tehnologija zanimljivo je istaknuti kako je zagrebačka zbirka kopija antičkih skulptura nedavno dopunjena i 3D modelom prema rimskoj kopiji skulpture *Grupa satira u borbi s golemom zmijom* iz Salone, izrađenim na Sveučilištu u Grazu. Time se uz tradicionalne sadrene odljeve u zbirci počinju primjenjivati i suvremeni oblici dokumentiranja i reprodukcije skulpturalne baštine.

Zacijelo najznačajniji dio knjige njezin je katalog. On prvi put obuhvaća cjeloviti fundus Zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture, uključujući i predmete koji se nalaze u Gliptoteci, ali su vlasništvo Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Katalog donosi sto trideset šest jedinica, podijeljenih na grčko kiparstvo od arhajskog do rimskog doba te antičku provincijalnu skulpturu Ilirika,

Dalmacije i Panonije. Svaki je odljev u katalogu predstavljen kvalitetnom fotografijom u boji, a kataloška obrada sustavno je podijeljena na podatke o izvornoj skulpturi i podatke o njezinu zagrebačkome sadrenom odljevu. Za izvornik su navedeni autor, stil, materijal, lokalitet te današnji smještaj, dok se uz odljev navode autor, odnosno radionica ili ljevaonica, godina njegova nastanka, vlasništvo i smještaj, dimenzije, tehnika izrade te inventarni broj. Nakon tih osnovnih podataka slijedi kratak opis djela te korištena literatura. Posebno je vrijedan istraživački postupak kojim se rekonstruira provenijencija zagrebačkih odljeva. Urezane, utisnute ili na odljeve pričvršćene markacije omogućile su identifikaciju radionica poput londonske ljevaonice Domenica Brucciania, berlinskoga *Gipsformereija*, minhenske radionice Georga Geilera, rimske ljevaonice obitelji Malpieri i pariškog *Musées Nationaux Moulage*. Na taj način odljev prestaje biti anoniman predmet i postaje dio složene međunarodne radioničke, kulturne i intelektualne mreže. Takva koncepcija kataloga omogućuje da se svaki odljev istodobno sagleda u odnosu prema izvornoj skulpturi i kao zaseban predmet s vlastitom poviješću, provenijencijom i materijalnošću. Kada se pak pojedinačni odljevi promatraju u međusobnoj povezanosti, ponovno se ocrtava cjelina zbirke koja je tijekom desetljeća bila fizički razdvojena.

Posebnu aktualnost knjizi daje trenutak njezina objavljivanja. Gliptoteka HAZU trenutačno je zatvorena, a muzejski kompleks u postupku je obnove započete nakon

zagrebačkog i petrinjskog potresa 2020. godine. Dio odljeva tada je nepovratno stradao, dok dio čeka restauraciju, a u budućnosti je predviđen i nov, muzeološki osuvremenjen stalni postav. U takvoj situaciji monografija dobiva i posebnu javnu funkciju. Ona ne može zamijeniti neposredan susret s trodimenzijskim predmetom, ali omogućuje da zbirka koja je trenutačno fizički nedostupna ipak bude dostupna javnosti kao dokumentirana i interpretirana cjelina. Dostupnosti knjige doprinosi i činjenica da je riječ o dvojezičnom izdanju na hrvatskom i engleskom jeziku, čime rezultati istraživanja i vrijednost zagrebačke zbirke postaju pristupačni i međunarodnim čitateljima. Također je važno naglasiti njezino vrlo kvalitetno i atraktivno oblikovanje: tekst je popraćen fotografijama u boji visoke rezolucije, a preglednosti i znanstvenom karakteru publikacije pridonose i pojmovnik, kazalo imena te iscrpan popis literature.

U svemu navedenom očituje se autoričina predanost sustavnomu znanstvenom istraživanju, ali i popularizaciji zbirke koja je, unatoč svojoj povijesnoj i muzeološkoj vrijednosti, dugo ostajala izvan šireg interesa struke. Od povijesne rekonstrukcije zbirke i istraživanja provenijencije pojedinačnih odljeva do njihove sustavne kataloške obrade i digitalne dostupnosti, rad Magdalene Getaldić usmjeren je prema tome da se zbirka ne samo znanstveno dokumentira nego i učini dostupnom što širem krugu korisnika. U tom je pogledu knjiga *Povijest zbirki sadrenih odljeva antičke skulpture Gliptoteke Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u*

europskom kontekstu važna ne samo kao prvi cjeloviti prikaz jedne zagrebačke zbirke nego i kao doprinos promjeni načina na koji razumijemo kopiju. Ona pokazuje da vrijednost reprodukcije ne proizlazi samo iz njezine sličnosti s izvornikom. Odljev ima vlastiti životopis, materijalnost i povijest. Ako je zbirka tijekom svoje povijesti toliko puta bila razdvajana, premještana i ponovno okupljana, ova je monografija čini dostupnom kao cjelinu. U tom je smislu knjiga istodobno njezin katalog, njezina povijest i svojevrsni privremeni muzej. ×